

Tam auditor hesabatı və auditor rəyi nümunəsi

Maliyyə saxtakarlığı nəticəsində əhəmiyyətli, lakin geniş yayılmayan təhrif aşkar edildikdə Şerti Müsbət rəy nümunəsi

Məqsəd: iştirakçılara saxtakarlıq halında audit hesabatını peşəkar, ehtiyatlı və ISA uyğunluğu ilə yazmağı göstərmək.

Nümunənin vəziyyəti: gəlirin süni şişirdilməsi

11

Bu blokda istifadə edilən rəy nümunəsi real şirkət adı deyil, təlim üçün anonimləşdirilmiş modeldir.

Faktlar

- “ABC MMC” 31 dekabr 2025-ci il tarixində başa çatan il üzrə maliyyə hesabatlarını təqdim edib.
- Auditor son rübdə bağlanmış, lakin malların təhvil verilmədiyi satışların gəlir kimi tanındığını müəyyən edib.
- Təhrifin məbləği: 1 200 000 manat. Bu məbləğ ümumi əhəmiyyətlik səviyyəsini aşır.
- Rəhbərlik düzəliş etməkdən imtina edir.

Auditor qərarı

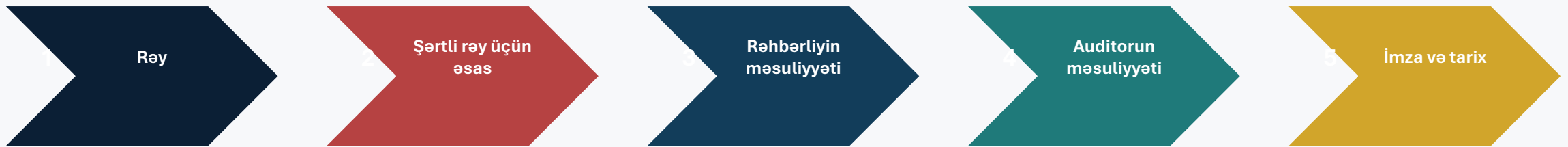
- Kifayət qədər və münasib audit sübutu əldə edilib.
- Təhrif əhəmiyyətlidir, lakin maliyyə hesabatlarının bütün elementlərinə geniş yayılmayıb.
- **Nəticə: ISA 705 əsasında Şerti Müsbət rəy.**
- Audit hesabatında “saxtakarlıq” faktı hüquqi ittiham kimi deyil, maliyyə hesabatlarında təhrif kimi ifadə edilir.

Peşəkar prinsip: auditor “kim saxtakarlıq edib?” sualını deyil, “maliyyə hesabatında əhəmiyyətli təhrif varmı?” sualını cavablandırır.

Tam auditor hesabatının arxitekturası

12

ISA 700 formatı əsasında hesabatın əsas bölmələri

Bu nümunədə “Əsas audit məsələləri” bölməsi verilməyib, çünki model ictimai maraq kəsb edən/Siyahıda subyekt olmayan müəssisə üçün nəzərdə tutulub. Lazım olduqda ISA 701 üzrə ayrıca bölmə əlavə edilir.

Hesabatın bütün bölmələri rəyin məntiqini dəstəkləməlidir: əvvəl rəy, sonra rəyin əsası, daha sonra məsuliyyət bölgüsü.

MÜSTƏQIL AUDİTORUN HESABATI

ABC MMC-nin iştirakçılarına

Şerti Müsbət rəy

Biz ABC MMC-nin 31 dekabr 2025-ci il tarixinə maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatını, həmin tarixdə başa çatan il üzrə mənfəət və ya zərər və digər məcmu gəlir haqqında hesabatını, kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatını, pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatını, habelə əhəmiyyətli uçot siyasəti məlumatları və digər izahedici qeydlərdən ibarət maliyyə hesabatlarını audit etdik.

Bizim rəyimizcə, “Şerti Müsbət rəy üçün əsas” bölməsində təsvir edilən məsələnin təsiri istisna olmaqla, əlavə olunmuş maliyyə hesabatları ABC MMC-nin 31 dekabr 2025-ci il tarixinə maliyyə vəziyyətini və həmin tarixdə başa çatan il üzrə maliyyə nəticələrini və pul vəsaitlərinin hərəkətini tətbiq olunan maliyyə hesabatı çərçivəsinə uyğun olaraq bütün əhəmiyyətli aspektlərdə düzgün təqdim edir.

Qeyd: “istisna olmaqla” ifadəsi şertli rəyin əsas texniki göstəricisidir.

Tam auditor hesabatı: Şerti Müsbət rəy üçün Əsas

14

Bu bölmə rəyin niyə dəyişdirildiyini sübutlara əsaslanan dillə izah edir.

ŞƏRTİ RƏY ÜÇÜN ƏSAS

Audit zamanı müəyyən etdik ki, Cəmiyyət 2025-ci ilin dekabr ayında bağlanmış, lakin 31 dekabr 2025-ci il tarixinədək malların alıcıya təhvil verilmədiyi bir sıra satış müqavilələri üzrə 1 200 000 manat məbləğində gəliri tanımışdır. Tətbiq olunan maliyyə hesabatı çərçivəsinə əsasən, həmin gəlirlər malların nəzarətinin alıcıya keçdiyi dövrdə tanınmalı idi.

Nəticədə, 31 dekabr 2025-ci il tarixində başa çatan il üzrə gəlirlər və mənfəət 1 200 000 manat artıq göstərilmiş, müqavilə öhdəlikləri isə həmin məbləğdə az göstərilmişdir. Rəhbərlik maliyyə hesabatlarında müvafiq düzəliş etməmişdir.

Biz auditi Beynəlxalq Audit Standartlarına uyğun apardıq. Həmin standartlar üzrə bizim məsuliyyətimiz hesabatımızın “Maliyyə hesabatlarının auditinə görə auditorun məsuliyyəti” bölməsində daha ətraflı təsvir olunur. Biz IESBA Etika Məcəlləsinə uyğun olaraq Cəmiyyətdən müstəqilik və həmin Məcəlləyə əsasən digər etik öhdəliklərimizi yerinə yetirmişik. Hesab edirik ki, əldə etdiyimiz audit sübutları şərtli rəyimiz üçün yetərli və münasib əsas yaradır.

Tam auditor hesabatı: RƏHBƏRLİYİN MƏSULİYYƏTİ

15

Fırıldaçılıq kontekstində məsuliyyət bölgüsü auditorun hüquqi riskini azaldır.

RƏHBƏRLİYİN VƏ İDARƏETMƏ SƏLAHİYYƏTİ OLAN ŞƏXSLƏRİN MƏSULİYYƏTİ

Rəhbərlik maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan maliyyə hesabatı çərçivəsinə uyğun olaraq hazırlanmasına və düzgün təqdim edilməsinə, habelə saxtakarlıq və ya səhv nəticəsində əhəmiyyətli təhriflərdən azad maliyyə hesabatlarının hazırlanması üçün rəhbərliyin zəruri hesab etdiyi daxili nəzarət sisteminin təşkilinə görə məsuliyyət daşıyır.

Maliyyə hesabatlarını hazırlayarkən rəhbərlik Cəmiyyətin fəaliyyətini fasiləsiz davam etdirmək qabiliyyətini qiymətləndirməyə, fəaliyyətin fasiləsizliyi ilə bağlı məsələləri açıqlamağa və fəaliyyətin fasiləsizliyi prinsipindən istifadə etməyə görə məsuliyyət daşıyır; bu prinsip yalnız Cəmiyyətin ləğvi və ya fəaliyyətinin dayandırılması niyyəti olduqda, yaxud bundan başqa real alternativ olmadıqda tətbiq edilmir.

İdarəetmə səlahiyyəti olan şəxslər Cəmiyyətin maliyyə hesabatlarının hazırlanması prosesinə nəzarətə görə məsuliyyət daşıyırlar.

Əsas vurğu: saxtakarlığın qarşısının alınması və aşkar edilməsi üzrə ilkin məsuliyyət rəhbərlik və idarəetmə səlahiyyəti olan şəxslərə aiddir.

Tam auditor hesabatı: AUDİTORUN MƏSULİYYƏTİ

16

Bu hissə rəyin “ağlabatan əminlik” xarakterini və auditin məhdudiyyətlərini izah edir.

MALİYYƏ HESABATLARININ AUDİTİNƏ GÖRƏ AUDİTORUN MƏSULİYYƏTİ

Bizim məqsədimiz maliyyə hesabatlarının bütövlükdə saxtakarlıq və ya səhv nəticəsində əhəmiyyətli təhriflərdən azad olub-olmaması barədə ağlabatan əminlik əldə etmək və rəyimizi özündə əks etdirən auditor hesabatını təqdim etməkdir. Ağlabatan əminlik yüksək səviyyəli əminlikdir, lakin Beynəlxalq Audit Standartlarına uyğun aparılmış auditin mövcud əhəmiyyətli təhrifi hər zaman aşkar edəcəyinə zəmanət vermir.

Təhriflər saxtakarlıq və ya səhv nəticəsində yarana bilər və istifadəçilərin maliyyə hesabatları əsasında qəbul etdikləri iqtisadi qərarlara təsir göstərə biləcəyi əsaslı şəkildə gözləniləndə əhəmiyyətli hesab olunur.

Audit zamanı biz peşəkar mühakimə tətbiq edir və peşəkar şübhəlilik prinsiplərini saxlayırıq. Biz, həmçinin, saxtakarlıq və ya səhv nəticəsində əhəmiyyətli təhrif risklərini müəyyən edir və qiymətləndirir, həmin risklərə cavab verən audit prosedurları hazırlayır və icra edir, rəyimiz üçün yetərli və münasib audit sübutları əldə edirik. Saxtakarlıq nəticəsində yaranan əhəmiyyətli təhrifin aşkar edilməməsi riski səhv nəticəsində yaranan təhrifin aşkar edilməməsi riskindən yüksəkdir.

Tam auditor hesabatı: SON

17

İmza, ünvan və tarix hesabatın hüquqi qüvvəyə minməsi üçün vacibdir.

Hesabatın yekun hissəsi

Bu hesabat üzrə audit tapşırığına görə məsul şəxs:

Ad, soyad

Sərbəst auditor / audit təşkilatının məsul tərəfdaşı

Audit təşkilatının adı

İcazə/ qeydiyyat məlumatı

Bakı şəhəri, Azərbaycan Respublikası

Tarix: 15 mart 2026-cı il

Audit faylında saxlanılmalı sübutlar

- Satış müqavilələri və təhvil-təslim sənədləri
- Sonrakı dövr üzrə kredit qeydləri və qaytarılmalar
- Müştəri təsdiqləri və alternativ prosedurlar
- Rəhbərliyin yazılı təqdimatı və düzəlişdən imtina sənədi
- Əhəmiyyətlik və geniş yayılma qiymətləndirməsi
- İdarəetmə səlahiyyəti olan şəxslərlə yazışmalar

Tarix yalnız auditor kifayət qədər və münasib sübutları tamamladıqdan sonra qoyulmalıdır.

Eyni fakt üzrə rəy dəyişə bilər: qərar cədvəli

Saxtakarlıq faktı deyil, onun maliyyə hesabatlarına təsiri rəy növünü müəyyən edir.

Vəziyyət	Sübut əldə edilib?	Təsir	Rəy
Təhrif düzəldilib	Bəli	Qalıq təhrif əhəmiyyətsizdir	Modifikasiya olunmamış rəy-Müsbət rəy
Təhrif düzəldilməyib	Bəli	Əhəmiyyətli, lakin geniş yayılmayan	Şərtl Müsbət rəy
Təhrif düzəldilməyib	Bəli	Əhəmiyyətli və geniş yayılmış	Mənfi rəy
Sübut məhdudiyyəti var	Xeyr	Mümkün təsir əhəmiyyətli, lakin geniş yayılmayan	Şərtl müsbət rəy
Sübut məhdudiyyəti var	Xeyr	Mümkün təsir əhəmiyyətli və geniş yayılmış	Rəy verməkdən imtina

Bu slayddakı tam rəy nümunəsi ikinci sətərə aiddir: sübut var, təhrif əhəmiyyətlidir, lakin geniş yayılmayıb → Şərti Müsbət rəy.

Mənfi rəy üçün alternativ rəy mətninin skeleti

19

Təhrif əhəmiyyətli və geniş yayılmış olarsa “şərtli rəy” kifayət etmir.

MƏNFI RƏY

Bizim rəyimizcə, “Mənfi rəy üçün əsas” bölməsində təsvir edilən məsələnin əhəmiyyətli və geniş yayılmış təsiri səbəbindən, əlavə olunmuş maliyyə hesabatları ABC MMC-nin 31 dekabr 2025-ci il tarixinə maliyyə vəziyyətini, həmin tarixdə başa çatan il üzrə maliyyə nəticələrini və pul vəsaitlərinin hərəkətini tətbiq olunan maliyyə hesabatı çərçivəsinə uyğun olaraq düzgün təqdim etmir.

Mənfi rəy üçün əsas bölməsində auditor yalnız təhrifin məbləğini deyil, təhrifin niyə geniş yayılmış olduğunu da göstərməlidir. Məsələn: gəlirin tanınması, debitor borcları, mənfəət vergisi, ehtiyatlar və fəaliyyətin fasiləsizliyi açıqlamaları eyni sxem nəticəsində əhəmiyyətli şəkildə təhrif olunubsa, bu artıq yalnız bir maddə ilə məhdudlaşmaya bilər.

Formula: “istisna olmaqla” deyil, “düzgün təqdim etmir” — mənfi rəyin məntiqi məhz budur.

Rəy verməkdən imtina üçün alternativ skelet

20

Sübut əldə etmək mümkün deyilsə auditor “təhrif var” deyil, “rəy üçün əsas yoxdur” deyir.

RƏY VERMƏKDƏN İMTİNA

Biz əlavə olunmuş maliyyə hesabatları haqqında rəy bildirmirik. “Rəy verməkdən imtina üçün əsas” bölməsində təsvir edilən məsələnin mümkün təsirinin əhəmiyyətli və geniş yayılmış olması səbəbindən, bu maliyyə hesabatları üzrə audit rəyinin formalaşdırılması üçün yetərli və münasib audit sübutları əldə edə bilmədik.

Nümunə əsas: Cəmiyyətin bank hesabları üzrə çıxarışların həqiqiliyini müstəqil mənbədən təsdiq etmək mümkün olmamış, rəhbərlik bank təsdiqlərinə birbaşa çıxışı məhdudlaşdırmış və alternativ prosedurlar da pul vəsaitləri, gəlirlər və öhdəliklər üzrə mümkün təhriflərin təsirini qiymətləndirmək üçün kifayət etməmişdir.

Formula: sübut çatışmır + mümkün təsir əhəmiyyətli və geniş yayılmışdır → rəy verməkdən imtina.

Auditor rəyi yazılarkən son yoxlama siyahısı

21

Bu checklist rəy imzalanmazdan əvvəl audit faylında tamamlanmalıdır.

Əhəmiyyətlik hesablanıb və təhriflə müqayisə edilib

Geniş yayılma qiymətləndirilib və əsaslandırılıb

Rəhbərliyin düzəlişdən imtinası yazılı sənədləşdirilib

İdarəetmə səlahiyyəti olan şəxslərə məlumat verilib

Rəy mətni hüquqi ittiham deyil, audit nəticəsi kimi yazılıb

ISA 700/705/706 tələblərinə uyğun bölmə başlıqları yoxlanılıb

Qızıl qayda: rəy mətni yalnız audit sübutuna, standart tələbinə və peşəkar mühakiməyə əsaslanmalıdır.